

Sariyannis, Marinos. Osmanlı'nın Üç Harflileri: Hortlaklar, Hayaletler, Cinler Arasında. Çev. Dâra Elhüseyini. İstanbul: FOL Kitap, 2023. ss.94. ISBN 978-625-6584-00-6

FOL Kitap Ekim ayında *Acaib Garaib Serisi* başlığıyla bir kitap serisine başladı. Bu serinin ilk kitabı olan *Osmanlı'nın Üç Harflileri: Hortlaklar, Hayaletler, Cinler Arasında*, Marinos Sariyannis'in daha önce akademik dergide yayımlanmış iki makalesinin birleştirilip düzenlenmesinden oluşmaktadır (Bu iki makalenin künyesi için bk. Sariyannis 2013; 2015). Cansu Aksoy'un birleştirip düzenlediği bu çalışmanın çevirisi Dara Elhüseyini tarafından yapılmıştır. Fol Kitap, çevirmen adına kapakta çok küçük punto ile yer vermektedir.

Kitabın önsözünde Sariyannis "Osmanlı ve doğaüstü" konusunda okuyucuları *GHOST: Geographies and Histories of the Ottoman Supernatural Tradition: Exploring Magic, the Marvelous, and the Strange in Ottoman Mentalities* (2018-2023) projesinin internet adresine, ayrıca H-Türk adresindeki tartışmaya yönlendirir (bk. e-GHOST; e-HNET). Bu adresler, konu ile ilgili bir başlangıç yapmak isteyen okuyuculara kapılar açar.

Kitabın *Ölümden Sonra Ne Olur?* adını taşıyan ilk bölümünde yazar, Osmanlıların "ölülerin akıbeti" konusundaki görüşlerinde bir belirsizlik olduğunu söyler. Bu belirsizlik, ruhların bir bedeni ele geçirmesi, ölüntün mezardan çıkması gibi inanışların çelişkisini de görünmez kılmıştır. Yazarın da belirttiği gibi hortlak hikâyeleri, Osmanlı literatüründe ihmal edilmiş bir konudur. Evliya Çelebi'nin seyahatnamesinin meraklı birkaç anlatısı burada da en önemli referanslar olarak kullanılır. Ölüm ile kıyamet arasındaki süreci ifade eden *alem-i berzah*, *araf* gibi iki temel kavramı tartışan yazar, Gazali, Cezviyye, Suyuti gibi isimlerin ölümden sonrasına ilişkin yorumlarına değinir. Yazara göre, ölülerden yardım ve şefaât beklemeye şiddetle karşı çıkan Kadızâdeliler hareketine karşılık

Aslıhan HAZNEDAROĞLU
Düzce/Türkiye

e-mail:
**aslihankaragoz@
düzce.edu.tr**

orcid:
0000-0002-0778-6101

Atıf
Citation

Haznedaroğlu, Aslıhan (2023). Sariyannis, Marinos. Osmanlı'nın Üç Harflileri: Hortlaklar, Hayaletler, Cinler Arasında. Çev. Dâra Elhüseyini. İstanbul: FOL Kitap, 2023. ss.94. ISBN 978-625-6584-00-6. *Babür*, 2(2), 207-209.

Yayın Tarihi
Publication Date
08.11.2023

alimlerin genel eğilimi, ölüye tapınılmaması koşuluyla mezarlara adak adanabileceği yönünde olmuştur. Bu bölümde ölüm sonrasını tartışırken birden cin konusuna giriş yapan yazar, Osmanlı'da eğitilmiş kesimin halk inanışlarına karşı ilgisizliğine temas eder.

Hikâyeler ve Ruhlara Yapılan Atıflar (s. 32) başlıklı bölümde *ruh* ve *nefs* kavramları üzerine kısa bir girişin ardından Ebusuud'un mezarında canlanan ölülere dair üç fetvası, mezarından çıkan iki Yeniçeri ile ilgili rapor, Evliya Çelebi'nin Çerkez ve Abhaz oburlarına, karakoncoloslara dair anlatıları kısaca konu edilir.

Hayaletler ve Hortlaklar (s. 47) başlıklı bölümde birkaç evliya kerameti anlatısına, hortlak ve cin çarpması öyküsüne yer verilir ve Osmanlı yönetiminin bu türden anlatıları oldukça ciddiye aldığı ve gerçekliğini sorgulamadığı yorumu yapılır.

Edebî Araçlar, Eğlence ve Şüphencilik (s. 57) bölümünde, Osmanlı'da hayalet ve cadı öykülerinin ve "acaip" literatürünün öğretici/eğlendirici ayrımındaki yeri sorgulanır. Bu anlatılar inanılarak aktarılan "gerçekler" midir yoksa sadece hoşça vakit geçirmeyi amaçlayan kurgu ürünleri midir? Bazı anlatımların rivayet ve nakil bilgisi ile delillendirilmesi, eğlendirme ile bilgi verme sınırlarının bulanıklaştırır. Özellikle 17. yy.da arttığı düşünülen "uhrevî" öyküler, 18. yy.da yerini daha rasyonelleştirilmiş aktarımlara bırakmıştır. Yazar şöyle der: *Cinâni'nin ciddi tanıklığa dayalı hayalet hikâyeleri anlatımından Evliya'nın şakacı tarzına geçiş, geleneğe karşı daha eleştirel bir duruşa doğru bu gidişin bir başka işareti olarak görülebilir* (s. 62).

Osmanlı İmparatorluğu'nda Büyücülük, Sihir ve Cadı Avı (ya da Bunların Yokluğu (s. 64) bölümünde büyüçülükle uğraşanların cezalandırılmasıyla ilgili birkaç husus tartışılır. Yazara göre Osmanlı'da büyüçülüğün genel olarak hoş görülmesi, Şeytan'ın güçlü bir kötülük faili olarak görülmemesi ile de uyumludur. Büyü ile şeytan arasında doğrudan bir ilgi kurulmaması, Avrupa'daki cadı avının Osmanlı'da olmamasının sebeplerindendir.

Ölüler ve Yaşayanlar: Teoloji ve Gelenek (s. 76) bölümünde, ilk bölümde dikkat çekilen ölüm ile kıyamet arasındaki sürecin belirsizliğine yeniden temas edilir ve benzer atıflar sıralanır. Yazarın Evliya Çelebi'nin eserindeki "II. Beyazıt'ın nefsinin ağzından *gelincik* olarak çıkması" anlatısı ile Giznbur'un aktardığı "ruhun bedenden *fare* şeklinde çıkması" anlatısındaki benzerliğe dikkat çekmesi değerlidir.

Doğaüstüne Dair Anlayışlar (s. 83) başlıklı sonuç bölümünde yazar Schimmel'e referans ile Osmanlı'da "doğaüstü" için bir sözcük olmayışına, bunun doğa ile Allah kavramlarının yakınlığı ile ilgili olabileceğine dikkat çeker. Sebep-sonuç zincirinin aşılması yine her şeye gücü yeten Allah'ın takdirindedir. Bu yüzden ilimle uğraşanlar da olağanüstü olayları ilimle uzlaştırabilmiştir. Kitap, modern dünyada "büyünün bozulması" olarak ifade edilen durumun Osmanlı'daki izdüşümünü sorarak biter. Burada Derin Terzioğlu'nun iddiası paylaşılır. Ona göre "tasavvufçuların" gündelik hayatı her zamankinden daha büyülü hâle gelmiş bile olabilir.

Kitapta üç harfliler veya kötü ruhlarla ilgili altı minyatüre renksiz olarak yer verilmiştir. Bunlardan beşi Seyyid Muhammed bin Emin Hasan el-Saudi'nin *Metâilü's-Sa'adet ve Yenabü's-Siyâdet* adlı eserinden, biri de *Acaibü'l-Mahlukât*'tan alınmıştır. Kapaktaki ifrit görsellerinin kaynağı ise belirtilmemiştir. Kitabın sonunda kaynakça ve kısa bir dizin yer alır.

Yazarın "Osmanlı'daki üç harfliler" konusunu temsil için başvurduğu başlıca kaynaklar Evliya Çelebi, Âşık Mehmed, Cinânî, Yazıcıoğlu Ahmed Bîcân, Abdülmecid Sivasî Efendi, Kâtip Çelebi, Enfi Hasan Hulûs Çelebi gibi sayılı isimden oluşur. Bu isimler 86 sayfalık bu

küçük çalışmada bütün bir literatürü temsil eder görünmektedir. Osmanlı sözlü kültürünü yansıtmada anonim halk edebiyatı malzemeleri, divan şiiri, alanda yapılmış derleme çalışmaları başvurulmayan kaynaklardır. Aslında geniş bir kaynakçaya yaslanan kitapta *albasti*, *ümmüsübyan*, *şubat karısı*, *cazı karısı*, *yaban adam*, *bocuk*, *gulyabani*, *devler*, *periler*... gibi Osmanlı kültürünün çeşitli korku figürlerinin de adı anılmamıştır. Sıklıkla anılan *cin*, *hayalet*, *cadı*, *hortlak* gibi sözcüklerin kavram alanına ise yeterince yer verilmemiştir. Kitapta ayrıca “cin” kavramının inanç geleneğindeki yerine, cin musallatına dair okunan dualara bir gönderme yoktur. Bu sebeplerle kitabın kapağındaki vadin ve adında geçen “üç harfli” ifadesinin kitapta tam bir karşılığını bulamadığımızı söyleyebiliriz.

İki makaleden oluşturulmuş metinde konu akışı sıklıkla kesilir. Bölümlerin ve paragrafların dizilişi konunun takibini zorlaştırmaktadır. Metne bütün olarak yaklaşıldığında bazı çelişkiler, kavram belirsizlikleri göze çarpmaktadır. Kitabın söz dağarcığı ilgili bir husus, “ahiret” sözcüğünün neredeyse doğa dışı alanı ifade eden tek sözcük olarak kullanılmasıdır. Bu sözcük hem ölümden sonrasını, ölümler ve ruhlar âlemini (öte dünya, öbür taraf... vs.) hem bilinmeyen âlemi (gayb âlemi, hatif, âlem-i ma'nâ... vs.) karşılar şekilde kullanılmıştır. Eskatoloji “ahiret bilimi” olarak karşılanmış, “ahiretten gelen ruhlar”dan söz edilmiştir. İslami bir terim olan *ahiret*, ölümden sonrasıyla değil, kıyametten ve dirilişten sonrasıyla ilgilidir ve hesap gününü ifade eder. Bu yüzden kitabın terimler dizgesiyle uyum sağlamak güçleşmektedir. Eserde alıntılanan metinlerden günümüz Türkçesine yapılan aktarımlar da kuşku uyandırır. Örnek olarak *ihitimam eyleyesiz* (s. 38) diye biten cümlemin aktarımı “onu yapacaksın” şeklinde sonlandırılır. *Gül cemâl* “gülün güzelliği” (s. 48) olarak aktarılır.

Kitapta yer yer yazım yanlışlarının ve sözcük eksiklerinin bulunması, yayın işinin aceleyle getirildiğini düşündürmektedir. Bu yazım yanlışları, metin alıntılarında daha da artar. Bu kusurların kitabın sonraki baskılarında düzeltilmesini umuyoruz.

Sonuç olarak bu çalışma okurlara alandaki temel kaynakları ve güncelliğini koruyan bazı tartışmaları tanıma fırsatı vermektedir. Kitaptaki dipnot bilgileri ve kullanılan kaynakça ufuk açıcıcıdır. Çalışmalarını Osmanlı kültürü üzerine yoğunlaştıran Marinos Sariyannis’in “Osmanlı ve doğaüstü” üzerine yeni bir kitap hazırlığında olduğu bilinmektedir. Osmanlı kültürünün korku unsurları üzerine ilgi uyandıracak elimizdeki kitap, Osmanlı entelektüelinin doğaüstü olaylar karşısındaki tutumunu değerlendirme konusunda bir başlangıç değeri taşımaktadır.

Kaynaklar

- e-GHOST: Geographies and Histories of the Ottoman Supernatural Tradition: Exploring Magic, the Marvelous, and the Strange in Ottoman Mentalities (2018-2023) <https://ghost.ims.forth.gr/> (son erişim: 27 Ekim 2023)
- e-HNET: Mining the Logs: Ottoman witchcraft? <https://networks.h-net.org/node/1134508/links/3250504/mining-logs-ottoman-witchcraft> (son erişim: 27 Ekim 2023)
- Sariyannis, M. (2015). The Dead, the Spirits, and the Living: On Ottoman Ghost Stories. *Jurnal of Turkish Studies / Türklük Bilimi Araştırmaları* 44 (2015) [Çekirge Budu: Festschrift in Honor of Robert Dankoff], 373-390.
- Sariyannis, M. (2013). “Of Ottoman Ghosts, Vampires and Sorcerers: An Old Discussion Disinterred”, *Archivum Ottomanicum* 30 (2013), 195-220.